

Нелида Милани Круљац

ПУЛЕЖАНСКИ МЛАДИЋ И ЊЕГОВ РОМАН¹

Свака страница одлута од теме и истовремено је релевантна. У сваком трену је Драган Великић спреман да претјера с нечувеним описима и да се притом увијек задржи на заплету, он никад не престаје приповиједати. У сложеном ткању може се наћи којечега и, истовремено, свега. Немогућа мисија је сажети садржај, довољан ће бити покушај да се бар дјеломично освијетле неки његови аспекти. На првом мјесту је мајка. Писати о властитој мајци кад се пређе шездесет година живота чин је храбрости који аутора присиљава да преиспита самога себе и разради један веома деликатан однос.

То значи сјетити се мајке, призвати је, присилити самог себе да схватиш њене изборе и понашања који су је довели до тога да буде то што јест, и у добру и у злу. Сјећања, реченице које је понављала, анегдоте, изненадан детаљ, тренутан израз лица, кретња, она њена уобичајена геста – јављају се у сјећању тек кад одрастемо. Док се живот живи, док се одраста, заиста нема времена за размишљање о односу који траје и који се практично сматра заданим. Па ипак је однос с мајком можда најважнији однос у животу, што су показали бројни писци код којих се бол због губитка, због прошлости, због чежње за дјетињством и због протока времена слио у низ портрета који се преносе генерацијама и епохама.

Међу њима је Драган Великић са својим романом *Свеска несћала у Винковцима*² у којем је испричао дубоку везу са својом мајком почевши од кључног тренутка постојања, од њеног одласка с овога свијета, о чему га је вијест затекла у Будимпешти и потакнула да истражи прошлост њиховог односа.

¹ Наслов овом тексту дала је преводитељица. Придјев „пулежански” је локалан, односи се на град Пулу и користе га мјештани, а „младић” треба читати с нагласком на задњем слогу, ријеч припада домаћем истарском говору. Овај есеј о Великићевом роману написала је на талијанском језику Нелида Милани и објавила га у часопису *La battana* број 226, 2022, на стр. 107–112, а превод објављујемо с дозволом главне уреднице Корине Гербаз Ђулијано. Часопис *La battana* покренули су 1964. професори италијанистике на Београдском универзитету Ерос Секви (Посањо, Тревисо 1912 – Београд, 1995) и Серђо Туркони (Милано, 1928 – Ријека, 2019). Сједиште редакције било је у Ријечи и у Београду, од броја 93–94 /1989. само у Ријечи. На страницама *La battana*-е објављивали су писци попут Андрића, Црњанског, Крлеже и Киша, а од Талијана, између многих других, Итало Калвино, Умберто Еко и Фулвијо Томица.

² Великићев роман *Испедник* у талијанском преводу носи овај наслов.

У новембру 1958. мали петогодишњи Драган путује влаком са својом обитељи из Београда у Пулу, град у којем ће одрасти. Мама, симбол прилагодљивости и проницљивости, способна је да се прилагоди промјенама и да се на конструктиван начин суочи с недаћама на које наилази у свакодневном животу. Међутим, пролазак влака кроз Винковце остао јој је у неугодној успомени и отада је не напушта горчина: нетко је украо пртљагу а с њом и свеску у коју је уписивала сваки детаљ путовања с мужем, младим поручником југославенске морнарице, укључујући и имена хотела у којима је обитељ сваки пут одсједала. То је *маглена* која покреће писање: нестанак једног дневника.

Драган је велики путник, али не пише о путовањима, он је писац о градовима, градовима које је посетио, у којима је живио, које је заволио управо захваљујући путовањима. Он не посједује дневник попут своје мајке, али са собом носи многе мале црне кутије и, кад се одлучи да их почне отварати једну за другом, налази довољно материјала за једну двоструку, блиставу аутобиографију. Проналази мајку у свакодневним кретњама њеног малог обитељског универзума, препознаје је као носиви ступ у мноштву просторних чинилаца, препознаје је у вриједностима у које вјерује, па чак и у обрасцима понашања који су му вјероватно били пренесени путем становитог облика „генетског памћења” и усјекли се у његов *Днк*.

Биле су то вриједности које је она с увјерењем и поносом пренијела будућем писцу и притом утјецала на његов развој и, на одређен начин, на саму „програмираност” живота, али полажући право и на његову овисност коју је сматрала легитимном. Није ли он сам у добром постотку копија своје мајке? Је ли јој карактерно, као и физички, налик, што се опажа на прекрасној слици на првим страницама књиге?³

Тад роман постаје химна посвећена њеној успомени и обећање да ће се свака секвенца филма који јој припада љубоморно чувати, у првом реду њена препорука: „Зашто би се приче измишљале, кад је стварност тако згуснута и драматична? Кад се око тебе налазе толики животи које ваља испричати?” Био је то драгоцен савјет будућем писцу којег се он не држи једино на страницама исписаним курзивом, тог романа у роману, на страницама на којима је више фикције него стварности. Ту се подсјећа на везу Пуљанке Лисетте с њеним грчким коријенима и градом Солуном, гдје је њен отац био власник хотела „Xenodohion Benedetti”, као и на њене љубави и путовања бродом и влаком од Трста до Солуна, преко Беча.

Тако се открива прича о Фон Хутеровима, о баруну Георгу и његовој обитељи, власницима ровињског отоцића Свети Андрија и других посједа уз обалу и на оточима укључујући и Златни рт. Расвјетљава се мистериј трагичног краја Марије и Барбаре Хутерот које је дограбила и затукла дуга рука Озне у мају 1945, чиме је био „закључен процес против народних непријатеља”. Али, исписује се ту и биографија једног изузетног града и задире му се у душу. Солун је једно од највећих европских мјеста сусрета великих монотеистичких вјера, метропола у којој су постојали минарети и чемпреси, синагоге и манастири, гдје су људи на пазару говорили готово туце

³ У талијанском издању објављена је фотографија породице Великић из педесетих година. Нелида Милани упознала је Драгана Великића за вријеме његовог гимназијског школовања у Пули.

језика. Све је то нестало у вртлогу пожара, атентата, младотурака, ратова, покоља, депортација и имиграција, па се Лизета осјећа као „сироче лишено свога града”.

Лизета, прва сусједа Великићевих у Вили Марија, елегантној стамбеној згради коју су напустили избјегли талијански власници, пријатељица и повјереница Драганове мајке, друга је протагонисткиња романа. Породица Великић била је прилично дисфункционална због очевих продуљених службених одсустава. Стога су дјеца – брат и сестра – била препуштена мајиним доброхотним панџама. Настаје тако доиста посебан и нераскидив однос са женом која је била тлачитељица, њжна, манипулативна, екстравагантна, отуђена, анксиозна, насилна, упорна, борбена, одлучна, деликатна. Била је све и супротност свему: била је свеобухватна и тотална мајка.

У генијалној структури романа оно што је у првом дијелу књиге било испривидано у првом лицу једнине испричано је поново у трећем дијелу, сада у трећем лицу једнине. Уграђено је то сада у нове елементе који се служе понављајућим и прикладним књижевним техникама. У непрекидном току свијести, у високој квалитети исписаног, у флуидности усклађених ритмова између блуза, рока и свинга, прича се грана у вене градских улица и националне артерије, између непрестаних скокова напријед и натраг, између аориста, перфекта и презента, између размишљања, открића, фрагмената, проналазака, анегдота, чак и трачева, између различитих епизода усвојених у њжним, младим годинама, а сада филтрираних одраслим оком, откривајући један за другим различите дијелове мозаика који чине живот. Стрпљив и знатижељан попут самопроглашеног истражитеља (оригинални наслов књиге је *Иследник*) Драган отвара једну по једну црну кутију, одмотава филмску траку једне избрисане Пуле, послушкује, сјећа се, опет послушкује, повезује прекинуту причу, мијења регистар, иде даље, појачава тон код шума посљедњег ретка, од Гупчеве до Кандлерове до Првомајске, тамо-и-натраг, тамо-и-натраг у тримиленијском граду произашлом из нове крстионице која је сада промијенила имена људи, називе улица, натписе на трговинама и на институцијама.

Од Вердијевог трга до Народног трга, од Дантеовог трга до Трга Моше Пијаде, аутор поново покреће траку, предомишља се, креће испочетка изнимно спретан да успостави везе и – у припадајућој тајновитости, у идеји љепоте, у идеји незауостављивог кретања – покаже како су ствари повезане на начине које не разумијемо, иако се одазивамо потреби да им придамо неку врсту смисла, премда смисла нема, премда досљедност не припада животу.

Не бојте се. Нема реторике код Драгана Великића, њему је далек сваки *-изам*. Дапаче, овај идеолошки „трезвен” текст, али високе језичне разине сугерира да управо у тој трезвености лежи његова сабрана и блистава снага. У крајолицима који се смјењују и преклапају унутар конфузне слике изгубљених и недокучивих ствари преплећу се и укрштају никад исте носталгије сваки пут кад се Драган врати у Пулу, тамо гдје успијева пронаћи понеки ситни утопијски траг који је за њега виталан знак могуће клице препорода пред боначом пулских плажа Стоје–Валкана–Валовина, а то истовремено потакне његов свеобухватан осјећај величанствености, сличан осјећају Дантеовог Уликса, осјећај који обухваћа све људске муке, крхкости и слабости заједно с потребом да се пронађе властити пут у свијету и да се – с новим

сновима о будућности – изгради један човјечнији поредак у складу с нормама здравог разума и заједничког живота са свима онима који се ту налазе, у друготности лишеној равнодушности, конформизма и комерцијалне испразности потрошачког друштва.

Тад се помаља и поприма свој изглед и облик једна сасвим лична Великићева просторна мапа, буран и немиран петерокут који трпи зла Повијести, а његове крајње тачке су Пула, Беч, Београд, Будимпешта, Солун и у њима хотели који су угошћавали аутора: „Палас” у Охриду, „Бонавиа” у Ријеци, „Белвју” у Сплиту, пансион „Раша” у Раши, „Европа” у Сарајеву, „Липа” и „Скалета” у Пули и многи други. Градови и хотели су мјеста која зраче, прилијепе се за тебе, исцртају своје границе у простору и унутар њих чувају слојеве присутности својих становника/станара, контаката и енергија које су се наталожиле током времена. Драган носи у себи та своја мјеста. Има их довољно да из њих потеку тисуће његових прича, гдје је и најситнији детаљ довољан да отвори пут великој причи: Истра испражњена од свих становника и преплављена масовним имиграцијама које су је колонизирале, индивидуалне и колективне приче, стриц партизан кога су убили властити другови, сјећање на писца Александра Тишму, пријатељство с господином Малешом којег су повремено звали на Брионе да поправља сатове Титу и дружини, опустјели градови, препаци на Каштелу, празне куће, железничке пруге које завршавају у мору, уништене обитељи и нестале особе, прекинуте поморске линије. Због љубави коју Великић гаји према Пули, због његове искрене привржености фјуманском и свим истарским дијалектима дође ми спонтано да га назовем *јулежански млагџић*.

У тој пометњи пролази његов живот у градовима у којима се добро осјећа, с навадом повјерења и повезаности с особама блиским свијету у којем живи јер се он препознаје у њима и оне препознају њега, ту проналази фамилијарност, ону стабилну и чврсту језгру која твори идентитет, с памћењем одлучујућих искустава, различитих начина разумијевања свијета, очитовања пријатељства, боја годишњих доба, у повијесном, политичком, друштвеном и географском крајолику који се непрестано мијења и достиже свој врхунац с распадом Југославије деведесетих година. Заједно са земљом тоне и Драганова Атлантида. Покренут ће се нови егзодуси, Срби ће напустити куће и викендице, географија ће остати иста, промијенит ће се администрација, промијенити заставе, националне химне, униформе. И, јасно, измијенит ће се границе и још једном навијестити идеју филозофа Ђамбатисте Вика о циклусима и понављањима не толико чињеница, револуција и борби које би хтјеле промијенити свијет, него понављања обитељских и појединачних судбина.

Топло препоручујем читаће књиге *Quaderno scomparso a Vinkovci*. Препоручујем то особито Пуљанима. Овај роман је много тога, он је слагалица, али понајприје је то Поглед Другог упућен на „оне који су остали”, односно на нас.⁴ Препоручујем исто тако читаоцима Истранима да опросте топономастичку збрку. Драган је топониме преузимао поступно, онако како их је изговарала Лисетта на талијанском, како су их изговарали други на хрватском. Нека се јави онај који данас у Истри зна разликовати све топониме на два суприсутна језика!

⁴ Ауторица мисли на Талијане остале у Пули, Истри и на Кварнеру.

Драган Великић је рођен у Београду 1953. Долази у Пулу са својом обитељи као петогодишњак. Након завршене гимназије „Бранко Семелић” враћа се у Београд и уписује студиј Свјетске књижевности. Неколико година ради у издаваштву и, противан националистичким политикама завађених земаља, напушта пријестолницу неколико дана прије бомбардирања 1999. Био је амбасадор Србије у Бечу од 2005. до 2009. Објавио је десетак књига. Добитник бројних награда и преведен на осамнаест језика, данас је један од најважнијих европских писаца.

(С италијанској превела Сања Роућ)

Post scriptum

Пула је један од градова бремените повијести који имају своје писце. То су, између осталих, Калимах, Ђовани Комисо, Мате Балота, Милан Раковац, Нелида Милани, Клаудио Угуси, Ђана Далемуре, Естер Барлеси, Владимир Арсенијевић, Данијел Начиновић, Борис Билетић, Амир Алагић и, неизоставно, Драган Великић, а тај град су споменули и Џејмс Џојс и Габријеле Д'Анунцијо. Није честа појава да афирмирани, старији писци пишу о књигама млађих: овдје преносимо драгоцен есејистички дијалог пулске књижевнице и професорице Нелиде Милани Круљац с талијанским преводом романа *Иследник* Драгана Великића. Од *Иследника* (2015) до *Свеске несћале у Винковцима* (2021, превела Естера Миочић) прошло је шест година, а Милани у свом есеју доказује тезу према којој је Великић „данас један од најважнијих европских писаца” чија „сасвим особна просторна мапа, буран и немиран петерокут који трпи зла Повијести” има своје крајње тачке у градовима: Пули, Бечу, Београду, Будимпешти и Солуну.

За читаоце *Поља*, осјетљиве за питања Другог и странца, наводимо податке о Нелиди Милани Круљац. Рођена у Пули 1939, емеритирана универзитетска професорица, најистакнутија је и најбоља прозна ауторица истарске и ријечке Заједнице Талијана. У Италији је објавила је следеће књиге: *Una valigia di cartone*, *Bora* (с Аном Маријом Мори), *L'ovo slossso*, *Crinale estremo*, *Racconti di guerra*, *La bacchetta del direttore*, *Lo spiraglio*, *Di sole, di vento di mare* и сабрану прозу у *Cronaca delle baracche I–III*. У Загребу су преведене и објављене њене књиге *Труло јаје* и *Незамјешне пролазности*. Живи у Пули у дијалогу с добрим књигама и пријатељима, међу којима су и њени некадашњи ученици. (С. Р.)